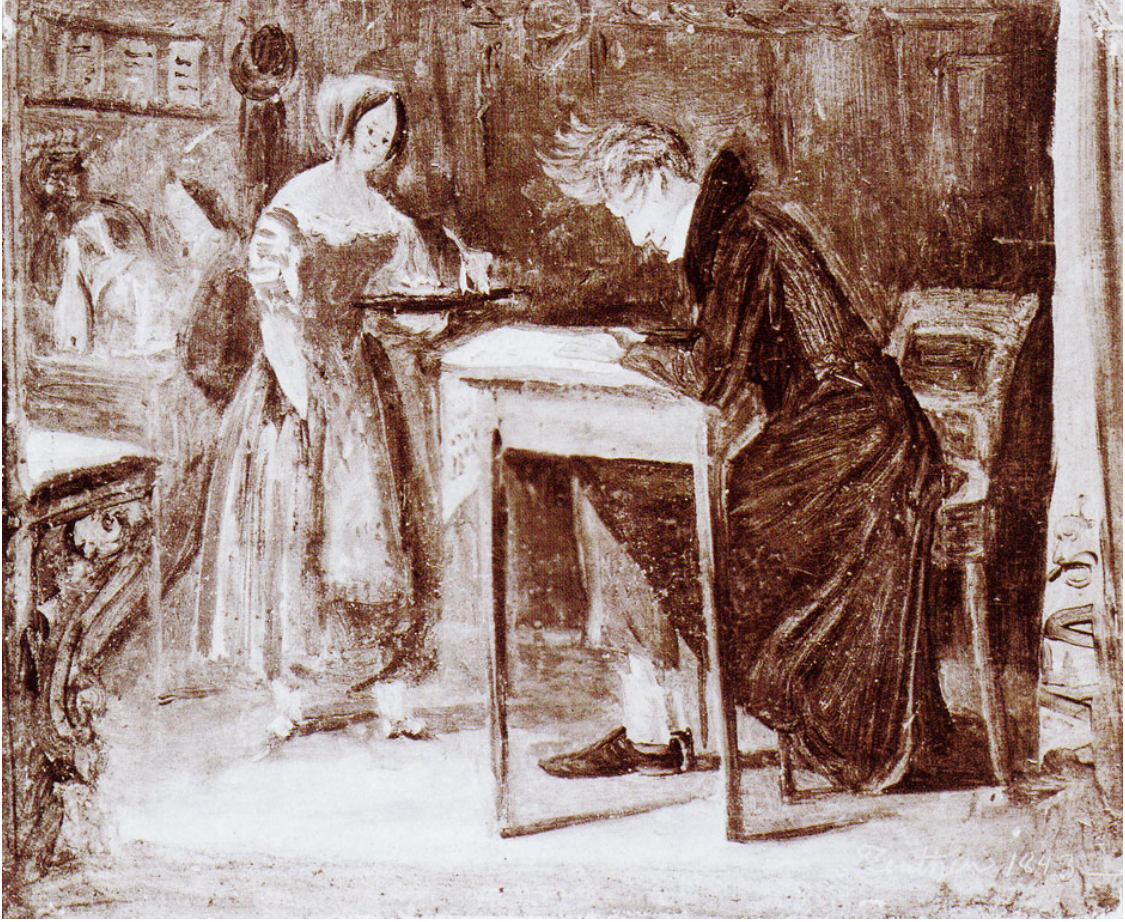

AHLÂK FELSEFESİ SØREN KIERKEGAARD

Emrah BOZKURT

Yayımlanan Yer

Emrah Bozkurt, "Ahlâk Felsefesi ve Søren Kierkegaard", *Havâss Dergisi*, IV. Sayı, Ocak-Mart 2018, s.37-43.

*"Hiç sordun mu kendine kimsin sen? Niçin varsın bu hayatta, nasıl birisin mesela?
Kimler yanındadır, kimler karşıda? Daha da önemlisi yanındakiler neden yanında, karşıdakiler
neden karşıda?"*

Ahlâk Felsefesi

Hiç kimse kendisi olmaya cesaret edemiyor ve herkes beraberlik adı altında gizleniyor. İnsanlar kendi varlıklarını yığınların arasına gizlenerek meşrulaştırabiliyorlar. Korkaklar, kendileri olmaktan korkuyorlar. Tercih yapabilme cesaretine sahip olanlar bu yığınlardan ayrılarak kendisi olmayı başarabilenlerdir. Neyi tercih ettiği önemsizdir asıl mesele kendi terciğini yapabilecek cesarete sahip olabilmesidir... Bu yazımda ahlâksal yaşamı ve estetik yaşam ile arasındaki sınırları çizmeye, tanımlamaya ve anlamaya çalışacağız. Önceki yazılarımda etik-ahlâk ve estetik yaşam nedir işlemiş ve anlamaya çalışmıştık, tekrar aynı konulara değinmeyeceğim, bildiğini varsayarak devam ediyorum. Eğer bilmiyorsan önceki yazıları okuduktan sonra bu yazıya geçmelisin. Öncelikle bir zemin oluşturmamız, hayatın zeminini; insanın ve toplumun var olabilmesi, nefes alabilmesi için gereken değerler sisteminin zeminini oluşturacağız. Olan ve olması gereken ayrımını diğer yazılarımdan anımsıyor olmalısın, yine böyle bir ayrım yapmalıyız. Çünkü ideal, olanda değil olması gerekededir, çünkü o hep ilerisidir. Bunu bir erek olarak görmelisin; insanın, insanlığın ulaşması gereken erek her zaman olması gerekenlerdedir.

İnsan, kültür, toplum, devlet ve medeniyet bu organizasyonun sağlam bir zemine oturtulması için gereken ilk şey ontolojidir. İnsan nedir, neden ve ne için vardır, bunun cevabını sana sağlam bir varlık felsefesi verebilir. Eğer bu yoksa bütün hayatın bu soruların cevabını aramakla geçebilir ya da boş verir ve birçok insanın yaptığı gibi sorgulamadan yaşamaya devam edersin. Neden aramadan yaşayan bir insanı hayata bağlayabilecek şeyler de her zaman noksandır. Belki de bizi hayatta bağlayan bu meraktan başka bir şey değildir. *-Tamam, yaşıyoruz da nereye bağlanacak acaba bu işin sonu?- düşüncesi veya -nasıl sürprizlerini sunacak bana bu hayat?- beklentisi.* Bunlar olmazsa sonunu bildiğimiz bir filmi izlemek gibi olurdu yaşamak. Biz burada sadece insanı ele alıyoruz yoksa ontolojinin alanı bütün varlığı kapsamaktadır. Varlık felsefesinin üzerine epistemoloji inşa edilmeli. Bir şeyi gerçekten biliyor muyuz; biliyorsak bu bildiğimiz şey nedir; ve onu nasıl bilebiliyoruz; ve onu bilebildiğimizi nasıl biliyoruz; ve onu bilebildiğimizi nasıl bilebildiğimizi, nasıl bilebiliyoruz? Sorgusuna seni sokmayacağım sadece bunu durumun basit olmadığını anlamak için belirtiyorum. Burada hakikat ya da geçerlilik veya kurgusal durumun olması, insanın inanması ve toplumu oluşturabilmesine engel olan bir şey değildir. Verilenlerin tutarlı olması ikna etmeye yeterlidir ki, günümüzde her şey bu şekilde işlemektedir, ta ki başka bir tutarlı, geçerli olanı tutarsız hale getirene kadar. Şu an belki de sen hakikate erişmiş olduğunu düşünüyorsundur, öyle ise şu soruyu da düşünmen için buraya bırakacağım: eğer bir gün gerçekten hakikati yakalamış olsan bile, bunun hakikat olduğundan asla emin olamayacaksın. Çünkü, bir şeyin hakikat olduğuna karar vermek için bir doğruluk ölçütünün olması *(buna tutarlılık ya da geçerlilik diyoruz, fakat senin de bilebileceğin gibi tutarlı veya geçerli olan şeylerin zaman ilerledikçe öyle olmadığını ve onların yerine başka tutarlı veya geçerli şeylerin geldiğini biliyorsundur)* gerekir. Peki bu doğruluk ölçütünün doğru olduğundan nasıl emin olabilirsin ki?

Bilgi felsefesini de inşa ettikten sonra toplumun, devletin ve medeniyetin temelini oluşturmamız için gereken kavramlara geliyoruz: adalet ve hukuk. Ontolojimizi belirledik, epistemolojiyi de ona uygun şekilde belirledik, bunlar bize adalet ve hukuk kavramlarını kolaylıkla inşa ettirir. Sonrasında ise, son adımımız olan ve bütün bunların üzerine gelebilecek olan şey ekonomidir. Bu değerler dizimi insanın bütün ihtiyaçlarını düzen içinde karşılayabilir. Bu dizilimi 10 katlı bir bina olarak düşünmeni istiyorum. Az önce çatısını attık bu binanın, şimdi senden bunu ters çevirmeni istiyorum; çatısı yere, temeli göğe gelecek şekilde. Şu an gördüğümüz manzara bugün yaşadığımız hayattır. Sıralama değişmiştir, ekonomi zemini oluşturuyor. Para kimdeyse ona göre adalet ve hukuk belirleniyor. Buna göre epistemoloji ve ontoloji belirleniyor. Bu değerler dizisi ters işlediği için güçlü olan haklı ve doğru olmuş oluyor. Buraya kadar anlattığım şey ahlâksal yaşamın

doğru olan sıralamada yerinin olduğudur, bu sıralama değiştiği zaman ilkeleri belirleyen şey iyi olan değil ne olduğunun önemi bile olmadan güçlü olanın keyfiyetinin belirlediğidir. Hâl böyle olunca ahlâksal yaşama bakış değişir, diğeri daha uygun ve çekici olan estetik yaşam öne çıkar çünkü artık bilgi ve ilkeler değil keyfiyet hakimdir.

Bütün bu temellendirmelerin üzerine olan ve olması gereken olarak tanımlamaya ve anlamaya başlayabiliriz. Estetik yaşayan kişi insanlara daha sempatik geliyor, kahramanlaştırılıyor. Ahlâksal yaşamı tercih edenler ise sert, soğuk ve dışlanmaya daha müsait insanlar olarak görülüyor. Estetik yaşamı benimseyen kişiler o derece sorumsuz ve sinir bozucu bir keyfiyettedirler ki, yaptıkları basit bir iyilik bile ondan beklenmeyen bir hareket ya da oluşturduğu atmosfer, gösteriş ortamı onu kahramanlaştırabiliyor. Ahlâksal yaşamı olan kişi de ise, bu onun için beklenen olduğundan dolayı doğal görülüyor aksi bir davranışta ya da en ufak bir hatada ağır yargılamalara maruz kalabiliyor. Ahlâksal, iyiliği sürekli yapmayı düşlediği için diğer insanlar bunu onun görevi olarak görüyorlar. O bu iyiliği bir defa bile yapmadığında ise müthiş bir tepki ile karşılaşabiliyor. Aslında bu ona karşı gösterilmiş bir nankörlük çeşididir; hep aynı şey olmuyor mu? Hak ettiğinden fazla değer gösterilen kişilerde bu değer eğreti durur. Ve onlar her zaman doğasının bir gereği olan şeyi yaparlar, nankörlük! Benim bu noktada tavsiyem, *-hayatınızda hangi öğretiyi benimseyerek yaşarsanız yaşamın fakat hiçbir zaman size gösterilen iyi niyetin nankörü olmayın-*. Bu düzendeki hayatta ahlâksal yaşamı benimseyene acıma yoktur o hep sempatik görülen estetiğin karşısında, zıttı olandır. Bu düzendeki çoğunluğu ahlâksallar oluşturmadığı için ötekileştirilmesi çok olağandır. Toplumdaki çarpıklıklara genellikle ahlâksallar tepki gösterir ve karşı harekete geçerler. Fakat bu kolay bir şey değildir. Karşı gelmek için kişinin yalnız kalmaya, hata yapmaya ve 'günah işlemeye' (*toplum düzeni ve düzenin inancına göre günah*) cesareti olmalıdır. Fakat sadece bu da yeterli değildir. Cesaret yeteneği, kişinin gelişmişlik durumuna bağlıdır. Gelişmemiş kişiler ise neredeyse her zaman bu durumlar üzerinde durmaz ve düşünmezler olanı sahiplenmeye meyillidirler. Bu meyilli olanlar estetik yaşam ile ahlâksal yaşam arasında arafta kalanlardır. Bu kişilerde her iki alanın özellikleri de görülebilir. Kierkegaard'ın bahsettiği sıçramayı, kendi kendini seçebilmeyi henüz başaramamış olanlardır. O, bu sıçramaları hep bir üstteki aşamaya çıkmak olarak görüyor ben bunun geri düşmeleri olduğunu da düşünüyorum. Toplumdaki çarpıklıklara estetik yaşayanlar karşı çıkıyor mu diye düşünebilirsin. Evet, karşı çıkabiliyorlar fakat onların karşı çıkışları, düzeni ilkesel olarak eleştirmek ve rayına oturtmak için değil 'özgürlük' maskesi altında keyfiyetlerinin yerine getirilmesi içindir. Birçok insanın sorunu da burada başlar mesela, kullanmadıkları halde düşünme özgürlüğüne karşılık olarak ifade özgürlüğü isterler. Bu ifade özgürlüğü kendilerine tanındığı zaman ise neyi ne için söyledikleri ya da yaptıklarını bilmezler.

Burada bahsettiğim ahlâksal yaşam ile toplum algısındaki muhafazakârlığı anlamamalısn. Kast ettiğim o değildir, önceki yazılarımda tanımlamasına değindiğim ve şimdi bunun daha derinine inmeye çalışacağım şeydir. İlk olarak muhafazakârlığın ne olduğuna bakalım, bu toplumumuzda dini ritüellere ve öğretilere sahip kişiler için kullanılıyor ancak spesifik bir şey değildir. Neyi muhafaza ettiğinin önemi yoktur, geçmişe ait bir şeyleri muhafaza ediyorsan muhafazakârsındır. Olanı sahiplenenlerin, statükoyu koruyanların tamamı muhafazakârdır. Muhafaza etmek her zaman doğru olmayabilir, bu neyi muhafaza ettiğine bağlıdır. İnsanların çoğunluğunun benimsemiş olduğu dini ve ahlâkı muhafaza edilenin sonucudur. Ailesinden, toplumundan, kültüründen aktarılan şeyleri düşünmeden kabul eder. Bunları sorgulamaz bile, sorgulamaya başladığında bulunduğu çevre içerisinde çatışmalar yaşamaya başlar. Toplumların çürümesinin ve gerilemesinin sebepleri de burada yatmaktadır. Eğer bu muhafaza edilen şeyler iyiye ne alâ değilse toplumun çürümesi kaçınılmazdır. İşte tam da burada düşünmeni istediğim bir şeyler var. Benimsediğin ahlâk ilkelerinin neler olduğunu ve neden onları benimsediğini kendine hiç sordun mu? Ve dahası bunu sen mi seçtin yoksa çevre ve

kültürün etkisiyle kendini onun içerisinde mi buldun? Eğer sen de çevren ile bu konularda bir çatışma yaşamamışsan henüz kafesinden çıkabilmiş değilsin ve uçmayı da hastalık sanıyorsun.

Tekrar hatırlamak için genel bir ahlâk tanımı yapalım: *"Ahlak tek kişinin, bireyin veya bir insan topluluğunun belli bir tarihsel dönemde belli türden eğilim, düşünce, inanç, töre, alışkanlık, görenek vb. ve bunlarda içerilmiş olan değer, buyruk, norm ve yasaklara göre düzenlenmiş ve bu haliyle gelenekleşmiş, yerleşmiş yaşama biçimidir."* İlk yazımda çeşitli ahlâk tanımları yapmış ve bunların hepsinin tarihsel süreçte meydana geldiğini söylemişim. Şimdi olaya biraz daha farklı yaklaşıyorum ve bu ahlâk sistemlerinin nasıl oluştuğu ya da kimler tarafından oluşturulduğuna bakalım. İnsan doğdu ve kendisini ailenin, çevrenin, kültürün, medeniyetin içerisinde buldu. Bu kuşatılmışlığın ürünü olarak yetişti. Böyle bir kuşatılmışlık içerisinde bir şeyleri bilinçli olarak düşünmek pek mümkün olmayabilir. Çünkü hayatın gerçekliğini bize sunulan hâliyle kabul ederiz. Düşünmeye başladığında ise buradan çıkması da mümkün olmayabilir. Fakat bunu yapmazsa insan kendisi olabilir mi? Kendi tercihlerini yapabiliyor mu, kendi tercihi olduğunu düşündüğü şey gerçekten onun tercihleri mi yoksa o kuşatılmışlığın gerçekliği midir? Kuşatılmışlık diye bahsettiğimiz olguyu biraz daha açmaya çalışalım. Yukarıda verdiğim ahlâk tanımı tamamıyla kültürü, insan ile insanın ilişkisini oluşturan yapıdır yani ahlâk sistemidir. Bireysel ve toplumsal ahlâktan bahsetmişim aynı yazıda, birey kendi ahlâk sistemini oluşturmuş olsa dahi bunu toplumsaldan tamamıyla bağımsız yapamayacağını söylemişim. Detayı için o yazıma bakmalısın, şu an ilgilendiğimiz şey ahlâk sisteminin nasıl oluşturulduğu ve insanın onunla olan ilişkisidir.

Tarihsel süreç içerisinde Tanrı buyruğu olarak ya da insanların kendi aralarında anlaşabilmeleri için ki bu genellikle güçlü olanın koyduğu kuralların oluşturduğu yapı, zaman ilerledikçe gelişerek bir ahlâk sistemi haline gelir. Bir soru yumağım daha var, onları aktarıp cevaplandırmaya çalışacağım: Başkalarının koyduğu kurallar üzerine oluşan bir ahlâk yapısını neden tercih ederiz; tarihsel süreçte gelişen bu yapıyı insan bilinçli mi bilinçsiz mi seçer; insan içerisinde bulunduğu toplumun ahlâk yapısındaki bozuklukları değiştirmek adına bir müdahalede bulunmalı mıdır; bu insanın toplumda gördüğü çarpıklık herkes için çarpıklık mıdır; onun doğru kabul ettiğini herkes doğru kabul edebilir mi? Diğer yazımda da değinmiş olduğum herkesin kabul edeceği evrensel bir ahlâk yapısına tekrar geldik ve bunun mümkün olmadığını söylemiş ve örneklerle açıklamışım. Ahlâk sistematigi olarak değil fakat belli başlı ilkelerin evrenselliğinden bahsedebiliriz. Kierkegaard bireyin kendi ahlâkî yapısını evrensele uymak adına kurban etmelidir, der. Bu konuda ona katılmıyorum. Bunun mümkün olmadığını düşündüğüm gibi eğer öyle bir şey gerçekleşecekse de bu tekbir dünya organizasyonunda mümkün olabilir. Bunun işleyip işlemeyeceği ayrı bir bahistir fakat ben bunun iyi olmayacağını farklılıkların hepsini götüreceği ve tek tip insan modelinin hakim olacağını ve bunun da dünyayı yaşanmaz bir hâle getireceğine inanıyorum. İnsan için hayatta mücadelenin sürekli olması gerektiğini, önemli olanın burada ne için mücadele ediyor olduğumuzun değeri olduğunu düşünüyorum. Bahsettiğim şeyin mümkün olmayışını aşağıda İbn Haldun'un birkaç teorisine değinirken daha da açmaya çalışacağım. O hâlde bu yapı nasıl düzelir, düzeltilmelidir. Açık yüreklilikle söyleyebilirim ki sorunsuz bir ahlâk yapısı olmuş olsa dahi hiçbir zaman tamamıyla uygulanabilir olmayacaktır. Çünkü insan değişken bir varlıktır; iyi ve kötü arasında sürekli gidip gelen bir varlığın sabit bir yapıya tamamıyla uyması mümkün değildir. Ancak bu en yüksek seviyeye getirilmeye çalışılabilir ki bunun temelinde eğitim yatmaktadır. İlk olarak ilgiye ve sevgiye aç bir çocuk yetiştirilmemeli benim düşünceme göre bu yapının ilk basamağı budur. Bu söylediğim duygulara aç olarak yetişmiş insanları manipüle etmek her zaman daha kolaydır ve kendi hür iradeleriyle bu insanlar seçim yapamazlar. Bu konuda çok fazla söyleyeceğim şey var, fakat birkaç şey söylemekle yetineceğim: çocuk yetiştirilirken hayatında kullanacağı aletlerin arasında başka bir insanın olmadığı benimsetilerek yetiştirilmelidir. İnsan olabilmemenin bir bedeli vardır. Doğan herkese

insan deniliyor olsa da ben bunu öyle görmüyorum. Aslanlar aslan olarak doğar; insanlar ise insan olarak doğmaz, sonradan insan olabilirler...

İnsan olabilmek belli bir aşamayı geçmekle mümkündür. Mesela insan ne içindir sorusunu Aristo üzerinden tekrar soralım: Marangozun, ayakkabıcının belli işleri ve yaptıkları vardır da, insanın bir işi yok mudur? Yani doğal olarak insan işsiz midir? Yoksa gözün, elin, ayağın ve genellikle parçaların her birinin bir işinin olduğu görüldüğü gibi, insanın da bunların ötesinde bir işinin olduğu ileri sürülmemeli midir? Aynı tabiri kullanıyorum fakat insan denilen canlının işi, insan olmaktır. Bazen insan kalmaktır denildiğini de duyabilirsin fakat onun için insan olabilmek gerekir. İnsan olabilmeyenin temelinde ise ahlâk vardır. Bu ahlâkın olabilmesi için düşünme ve tercih gerekmektedir. Descartes'ın "*Düşünüyorum, o hâlde varım*" sözünü biraz irdeleyelim. Bu sözden kastedilen insanın varlığının bir meşru zemine dayandırılması, ispatlanmasıdır. Fakat ben bunu sadece bu şekilde kabul etmiyorum. Bir insan düşünüyorsa vardır diyemiyorum, çünkü kendi içerisinde varlığını ispatlamak dışında hiçbir şey ifade etmemektedir. Bu düşünce eylemini gerçekleştiren kişi, kendi varlığını sadece kendisine ispatlamaktadır bunun dışına çıkamaz. Benim insanın varlığına delil göstereceğim şey ise bu kendi kendine ispatlanma aşamasının bir sonraki adımı olan kendisini diğerlerine ve evrene karşı ispatlaması diyebileceğim şey, tercihleridir. İnsan evrende varlığını yaptığı tercihlerin eyleme geçmesiyle gösterebilir. İnsan tamamıyla tercihlerinin ürünüdür; tercih edebilme cesaretini gösteremeyenler ise çevrelerinin ürünüdür. Tercihleri insanın ne olduğunu ve ne olmadığını gösterebilir. Eyleme geçirmedikleri düşüncenin, insanın ne olduğuna dair herhangi bir bilgi vermediği mutlaklıdır. Bunun farklı bir yanı düşüncesinde yapmadığı bir şeyi tercih anında yapabilir. Bu yüzden düşüncede farklı tercih anında farklı olabilir. Hiçbir insanın düşüncesi söylenmediği ya da eyleme dökülmediği sürece bir etkiye sahip değildir, bu yüzden bir insanın varlığını o düşüncenin eyleme dökülmesi esnasındaki tercihleri belirleyebilir.

Tercih meselesi için düşünmenin bir sonraki adımı demiştim fakat bunun bir de '*o anı*' vardır. Düşünmeyi tercih edip ya da etmemek. Ben sonraki süreçten bahsettim biraz da o andan bahsedelim. Birçok insan o sonraki aşamaya gelmeden önce sorunlar yaşamaya başlar, burada iki seçenek vardır ya düşünür tercih yaparsınız ya da düşünmez taklit edersiniz. Düşündüğünüzde kendi ilkelerinizi ve ahlâk sisteminizi belirlemeye başlayabilirsiniz ya da sizin için en uygun gördüğünüzü seçip uygulayabilirsiniz. Diğerinde ise düşünme etkinliği yapılmadığı için sizi ikna edebilecek bir hokkabaza uymanız muhtemeldir. Çoğunlukla bu hokkabazlar insanların yok edicileri olmuşlardır. Ayn Rand'a kulan verelim burada: "*Eğer bazı insanlar düşünmeyi tercih etmezse, fakat eğitilmiş hayvanlar gibi başkalarından öğrendikleri ses ve hareketleri tekrarlayarak, asla kendi işlerini anlamak için bir çaba göstermeden hayatta kalırlarsa, onların hayatta kalması, onların tekrarladığı hareketleri düşünmeyi ve keşfetmeyi tercih edenler tarafından mümkün kılınmaktadır. Bu gibi parazitlerin hayatta kalması tamamen tesadüflere bağlıdır; onların odaklanmamış beyinleri kimi 'taklit edeceklerini', kimin hareketlerini takip etmenin güvenli olacağını bilmez. Bunlar, kendilerinin terk ettikleri bilinçli olma sorumluluğunu üzerine almayı vaat eden herhangi bir yok edicinin arkasından uçuruma doğru yürüyen insanlardır.*" Bu sorumluluğu üzerine alacak olan hokkabaz sizin bütün ahlâksal günahlarınızı meşrulaştırabilir, çünkü o vaatlerde bulunan bir rol model olduğu gibi yığınların arasında gizlenmenize de olanak sağlar.

Düşünme eylemini gerçekleştirdin sonrasında tercihinin yaparak eyleme geçtiğinde ahlâksal yaşamın bedel ödetecektir. Çünkü sen kafesin içerisinde çıkarak uçuş girişiminde bulundun. Muhafaza edileni reddettin ya da onu düzeltmeye yeltendin. Murathan Mungan'ın dediği gibi: "*Her insan kendisi olması karşılığında topluma bir bedel öder. Az ya da çok ama mutlaka bir bedel... Kimse bedelsiz kendi olamaz. Bu bedel çoğu kez yalnızlıktır...*" Toplum seni farklı düşündüğün ve muhafaza edilene uymadığın, kabullenmediğin için günahkâr ilan eder ve ötekileştirir, yalnızlığa mahkûm eder.

Platon'un '*Mağara Alegorisi*' de aynı şeyi anlatır bize: Bir grup tutsak doğumlarından sonra mağaraya kapatılmışlar ve sırtları mağaranın girişine dönük, kafalarını çeviremiyorlar. Dış dünya hakkında herhangi bir bilgileri de yok. Fakat mağaranın kapısından geçen insan ve başka varlıklar, mağaranın duvarlarında gölge ve yankı oluştururlar. Tutsaklar ise bu yansımaların gerçek olduklarına inanıyor ve tanımlıyorlar. Bu tutsaklardan birisi serbest bırakılıyor ve ilk kez dışarıya çıkıyor. Işık gözlerini acıtıyor ve yeni ortamı karışık buluyor. Etrafındakilerin gerçek olduğu gölgelerinin ise sadece bir yansıma olduğu söylendiğinde buna inanamıyor, çünkü gölgeler ona daha net geliyordu. Fakat gittikçe gözleri alışıyor, nesnelere doğrudan bakıyor ve yansımalarını da görebiliyordu. Ve en sonunda ışığın gördüğü her şeyin en büyük kaynağı olan güneşle tanışıyor. Tutsak bu keşiflerini paylaşmak için mağaraya geri dönüyor. Fakat artık karanlığa alışık değil ve duvardaki gölgeleri görmekte zorluk çekiyor. Diğer tutsaklar bu yolculuğun onu aptal ve kör ettiğini düşünüyorlar ve serbest bırakılma eylemine şiddetle karşı çıkıyorlar. Platon bunu halkını eğitmeye çalışan bir filozofun durumuna benzeşim olarak sunuyor. Çoğu insan cehalet içinde yalnızca mutlu olmakla kalmıyor aynı zaman da bu cehaleti dile getirenlere düşmanlık besliyor. Tıpkı kafes ve uçma benzetmesinde olduğu gibi... Bu metaforunda anlatılanları birçok insan çeşitli alanlarda yaşamaktadır. Misal doğru bildiği bir şeyin aslında öyle olmadığını anladığında (*mağaradan ilk çıkıştakini yaşar*) sonra öğrendiklerini içinden çıktığı çevreye anlattığında dışlanır ve yalnızlaştırılır. Peki bütün bu olanlar karşısında ne yapılmasının cevabını verelim: en başta kurduğumuz değerler sistemine dönüş sağlanmalı ve her insanı tatmin edebilecek bir ahlâkî düzen kurulmalıdır. Aynı ontoloji, epistemoloji, adalet ve hukuk, ekonomi düzlemindeki sisteme sahip olan kişiler aynı ahlâkî sistemde tatminliği bulabilirler. Medeniyet dediğimiz şey de bütün bunların üzerine kurulabilir. Bir düşünelim, estetik yaşama sahip olan insanların hepsinin bir araya geldiği hiçbir ilkelerinin olmadığı ve sürekli muamma bir yaşayışa sahip olan bu insanların medeniyet oluşturabilmesi mümkün müdür? İlkeler olmadan toplum, toplum olmadan devlet, devlet olmadan da medeniyet olmaz. Ahlâk ve belirttiğim dizge olmadan mutlak mutluluk da mümkün değildir. Bütün toplum sözleşmeleri de bu bir aradalığı sağlayabilmek için hazırlanmışlardır. Benim burada anlatmaya çalıştığım şey *-şu özelliklerde bir ahlâk sistemi benimsenmelidir-* gibi bir şey değil. Var olan yapı üzerinde olanı göstermek ve olması gereken yapı üzerine ancak ahlâkî sistemlerin kurulabileceğini göstermektir.

Söylemeye çalıştığım şeyi daha da netleştirmek için farklı teoriler üzerinden açıklamaya çalışacağım. Sıkı sıkıya bağlanmış en kötü ahlâk sistemi de olmuş olsa o, bu dizgeyi oluşturabilir ve ulaşmak istediği medeniyete ulaşabilir. Tabii ki, burada o ahlâk sistemini korumak zor olacaktır. Benim tavsiyem de böyle bir ahlâk yapısı falan değildir sadece bunun nasıl gerçekleştiğini anlatmaya çalışmak istiyorum. Böyle bir kötü ahlâk sistemi içerisinde herhangi bir muhalif ses yükselmeksizin var olduğunu düşünelim. Bu yapıda önemli olan şey asabiyedir. İbn Haldun'un nesep ve sebep asabiyesi olarak ikiye ayırdığı bu kuvvetin varlığı o yapıyı oluşturmaya yeterlidir. Önemli olan bu asabiyenin gösterdiği hedefi o toplum içerisindeki herkesin benimseyip onun için çalışıyor olmasıdır. Misal olarak Hitler'i vereceğim. Onun oluşturduğu yapıda kendileri dışındaki bütün herkese düşmanlık, üstünlük vardı. Nietzsche'nin üstinsan kavramını etnik olarak kullanmış ve bir sebep asabiyesi oluşturmuştur. Bu yapının neler yapabildiğini sanırım biliyorsunuzdur. Burada başka bir şeyi daha belirtmeliyim ki, Nietzsche'nin üstinsan tanımlaması ile Nazilerin tanımlaması aynı değildir. Nietzsche'nin kız kardeşi Elizabeth Förster'in Nazilere yaranmak için onun öğretilerini kullandırması üzerine oluşturulmuş şeylerdir. Kötü bir ahlâk sistemini meşrulaştırmanız ve muhalif olunmasının önüne geçmeniz pek mümkün değildir bunu baskıyla bir yere kadar yapabilirsiniz. Fakat aynı asabiyeyi her insan için meşru bir zemine oturttuk kurduğunuz ahlâk sistemiyle de muazzam bir medeniyet kurabilirsiniz. Keza İbn Haldun devlet-medeniyetlerin bu asabiye kuvvetinin orantısına göre yükselip-yıkılabileceğini söyler. Tarih bilgisine sahip olan herkes bu teoriyi rahatlıkla doğrulayabilir. İki farklı asabiye yapısından da bahsedeyim. İran ve İsrail bu iki devlet yas

kültüründen oluşturdukları asabiye ile kendi varlıklarını muhafaza ediyorlar. Sürekli toplumlarına geçmişlerinde uğradıkları haksızlıkları yenileyerek sunuyor ve bir sebep asabiyesi yaratarak onları topluma bağlı tutabiliyorlar. Dinler de bu işe yaramaktadır, samimi ve doğru kullanıldığında asabiyeyle rahatlıkla sağlayabilirler...

Kierkegaard'ın bireysel gelişimi üç evrede tanımladığını önceki yazılarımda söylemiştim. Estetik, ahlâk, dinsel evreler; estetik evre yaşamın güzelliklerinin yaşandığı evre, ahlâksal evre erdeme ulaşılan evre olmasına karşın dinsel evre erdemin ötesindeki varoluşun gizeminin özü olan aşkın, sonsuz yanıyla bağlantı kurmasıdır. Şu ana kadar yazdıklarımda Kierkegaard'ın görüşlerine ufak atıflarda bulundum, şimdi estetik ve ahlâk (*yaptığım alıntılarda etik olarak geçmektedir*) arasındaki ilişkiyi ve ahlâk hakkındaki düşüncelerini aktarmaya çalışacağım. *"Estetik gök altında her şey aydınlık, hoş ve uçarcasındır; etik ortaya çıkınca ise her şey sert, köşeli ve sonsuz bir can sıkıntısına dönüşür."* Çünkü ahlâksal, hayatı dert edinendir. Birisi haz peşinde koşarken diğeri hayatın ve kendi varlığının sebeplerini arar bulduğunda onları uygulamaya koymak için mücadele eder. Ve bu mücadelesini ilkeler üzerinden gerçekleştirir. *"Estetik olarak yaşamak ve ahlâksal olarak yaşamak arasında nasıl bir fark olduğuna gelince, buna şöyle cevap verebilirim: estetik aşamadaki insan dolaysız olarak ne ise odur; ahlâksal aşamadaki insan bunun aracılığıyla kendini ne yaparsa odur... Bununla estetik aşamada yaşayan insanın gelişmediğini kastetmiyorum, ama onun özgürlük yoluyla değil zorunluluk yoluyla geliştiğini söylemek istiyorum... Yalnızca mutlak olarak kendimi seçtiğimde kendimi mutlak olarak sonsuzlaştırırım, çünkü ben kendim mutlağım, yalnızca kendim için mutlak olarak seçebilirim ve bu kendimi mutlak olarak seçmem benim özgürlüğümüdür ve yalnızca ben kendimi mutlak olarak seçtiğimde mutlak bir farklılığı, yani iyi ve kötü arasındaki farkı ortaya koyabilirim."* Estetiksel ve ahlâksalın ruhları arasındaki farkı betimlemeye çalışalım: Estetik yaşama sahip bir insanın ruhu savaşın orta yerinde dans eden bir meczuba benzer; ahlâksal yaşayan bir insanın ruhu ise mevzisinde koruması gerekeni nizami olarak koruyan bir asker gibidir. Estetik yaşayan çekici ve kahramansı görünür fakat bu onun cismine yansındır. Ruhu sürekli arayış ve değişkenlik içerisinde. Bu ruh acıtır ve incitir, çünkü bencildir; hazzının peşinde ömrünü tüketir. Ahlâksal yaşayan ise durağan, ilgi çekici değil, kahraman hiç değildir ama güzel, sabit ve sadık ruhludur. Ahlâksalın bu ruhu yakalanıldığında ona hayranlık duyulmaya başlanır ve güzel bir ruha aşık olan ona sonsuza dek sadık kalır, çünkü sevdiği şey ebedî ve değişmeyendir. Ahlâksal tavırlarında her zaman incelik olmasa da ince düşünen ve bu yüzden hep daha çok incinir. Estetiksel ise zaten haz peşinde olduğu için incinmesi çok mümkün değildir, incinse dahi geçicidir. Ahlâksal için kahraman değildir sözüm dönemimiz içindir özellikle postmodernizmin pompaladığı belirsizliğin popülerliği onu arka plana iterek ona yatkın olan estetikseli öne çıkarmaktadır.

Bu iki yaşam türü sadece bireyle ilgili değildir. İkisi de toplumu etkilemektedir. Estetiksel olanı açıklamaya çalışmayacağım onu gayet iyi hayal edebileceğini düşünüyorum. Ahlâksal ise akıl, kedini adama ve denge ile açıklanabilir. Ahlâksal varoluş aşamasında birey yalnız kendisi için değil, herkes için en iyi olanı düşünerek hareket eder. Ahlâksal bireyin diğerlerini de düşünmesini ve herhangi bir eylemde bulunurken o eylemden etkilenecek herkes için en iyiyi yapmasını gerektirir. Bu aşamada kişi yalnızca kendisini memnun eden veya üzen şeyleri değil, evrensel olanı, mutlak olanı, iyiliği ve kötülüğü göz önüne almalıdır. Birey evrensel olana boyun eğmelidir. Kierkegaard yaşadığı dönemde en etkili ahlâk kuramlarından biri olan Kant'ın Kategorik İmperatifi'nden son derece etkilenmiştir: Öyle davran ki isteğin her zaman için evrensel bir yasa olarak iş görsün. Böyle bir durumda kişinin entelektüel arayışlarının kamu çıkarına uygun düşmesi herkese nasip olmaz; öyle bir talih ki, o kişinin ne ölçüde kendi yararıyla, ne ölçüde kamunun yararıyla ilgilendiğine karar vermek neredeyse olanaksızdır. Kant için bu ilke akılsal davranmanın tek yoludur. Kişi kendisi için farklı bir davranış talep edemez; bir insan için doğru olan bir şey benzer koşullardaki herkes için de doğrudur.

Kant'ın Kategorik İmperatif'inin sonucu olarak ortaya çıkan ikinci ilke *-diğerlerini hiçbir zaman araç olarak değil, ama her zaman için kendinde bir amaç olarak değerlendir-* kişinin eylemde bulunurken yalnız kendisini düşünmemesi gerektiğini vurgular. Kategorik İmperatifi biraz açarsak insanın dışarıdan koşullanması (*hipotetik imperatif*) değil, bizim kendimize koyduğumuz koşulsuz bir ilke anlamındadır. Yani ödev insana başkası tarafından değil, bizzat kendisi tarafından, kendi vicdanı tarafından verilmelidir. Kierkegaard'a göre *"ahlâksal olan, ahlâksal olan olarak evrensel ve evrensel olarak o herkese uygulanabilir; başka bir deyişle her zaman geçerlidir"*. Kierkegaard, Sokrates örneğiyle kendini evrensel olanda ortaya koyma ve kendi tekliğini evrensel olmak için silme görevini yerine getiren kişi, ahlâksal yaşam tarzını seçmiş olan kişidir, tanımını yapar. Bu bir alturizm midir diye düşünebiliriz fakat burada kendisini feda etmekten çok kendi kişisel ahlâkî değerlerini evrensel ile birleştirmeli ve birleşmesi mümkün olmayanlardan vazgeçmelidir mesajı vardır. Tümelin çıkarı için tekilin değerinden vazgeçmesi söz konusu olduğu için altruistliğin de devreye girdiğini düşünüyorum. Ayn Rand: *"Evren olduğu gibidir, aksini istemek onu öyle yapmayacaktır. Mutlak olan akıldır, mutlak akıl olduğunda tezatlar yer yoktur. En yüksek ahlâkî amaç bencil mutluluğun peşinde koşmaktır. Bencillik kendi çıkarlarınız için diğerlerini sövmek demek değildir. En yüksek potansiyelinizin farkına varmak ve mantıklı uçlara ulaşmak anlamına gelir. Ahenk içerisinde diğerleriyle yaşamak, yaşam ve mutluluk haklarına saygı duymaktır."* Ben bencillik ve altruistliği, siyah-beyaz iki zıt uç olarak konumlandırıyorum. Çünkü mutluluk için birisi kendisini başkaları için feda ederken diğeri başkasını sövmüyor olsa da mutlak akılla sadece kendi çıkarına odaklanmıştır. Bu iki zıt uç karşısında erdemli olmanın Aristo'nun orantısız orta ile hareket etmekte olduğunu düşünüyorum.

Kierkegaard, insanların çoğu kendilerine karşı samimi değildir. Bunun nedeni ise çevrelerine kendilerini kaybedecek boyutta dahil olmalarıdır, der. Kişiliğin kendisini ahlâksal olarak bulabilmesi için, hangi tercihin yapıldığından çok tercih eyleminin kendisi önem taşır. Yanlış bir yol da tercih edilebilir fakat ne olursa olsun kişi kendi enerjisiyle ve duygusuyla tercihte bulunmaktadır. Sonradan tercihte yanıldığını, bu güçlü tercih iradesinden dolayı keşfedebilir. Tüm bunların olabilmesi için ise, tercihte kişinin içine dönük bir yöntem izlemesi gerekir. Bu noktada neyin tercih edilmemesi gerektiğine gelinir. Estetik bir tercihte bulunan kişiler için tercihin gerçek anlamı ve potansiyeli anlaşılabilir. Çünkü estetik tercih bir tercih değildir. Kişiliğin oluşması başlı başına zaten bu tercihe bağlıdır. Öyle ya da böyle kişi ya şunu ya da bunu tercih etmediği takdirde, onun yerine başkaları tercihte bulunmuş olacaktır. Tercihden kaçılarak kişinin kendisini kaybedeceğini söyler. *"Tüm dünyanın zevklerinin senin için hiçbir önemi yok ve basit insanların yaşamdan aptalca zevk almasını kıskanmana rağmen, kendin bu zevkin peşinde koşmuyorsun. Zevk seni ayartmıyor... Benim niyetim, zevki küçümseyen gururunu değil, düşüncelerini sağlam tutan itidalini övmek. Çünkü eğer zevkle ayartılsaydın, işin bitecekti. Ancak zevkin seni ayartmaması, mutlaka seçmen gereken yolu gösteriyor: mutlaka ileri gitmelisin ve asla geri dönmemelisin."* Kendisini tercih edemeyen ve tercihle gerçek kişiliğini bulamayan kişilerin hiçlik içinde yaşamaktadırlar. Ve dahi onlar yaşamamaktadır, sadece vardırırlar. Kişinin kendisini bulması ve kendi özünü göstermesi herkes için mümkündür. Gündelik olarak bireyin ne olduğu, estetik manâsıyla ortadadır. Oysa, bireyin kalıcı olarak ne olduğu ahlâksal faktörü nitelendirir. Estetiksel kişi aydınlanamaz; çünkü o zamanda anın içine sıkışmış ve gündelik hayatın koşturmasında kaybolmuş kişilerin sürekli olarak durumlara göre hareket ediyor olması, onların her zaman belirli kısıtlılıklar içinde kalmasına neden olur. *"Ama yaşamın tadını çıkarmak istediğini söyleyen herkes, daima ya bireyin dışında veya bireyin içinde olmakla birlikte, bireyin kendisi tarafından getirilmemiş bir şartı öne sürer."* Sürekli olarak yaşamın tadının çıkarılması gerektiği söylenir. Fakat bu büyük amacı gerçekleştirebilmek için genellikle bireyin dışındaki karar mekanizmaları işler. Zenginlik, onur, asalet gibi unsurları yaşamın biricik amaçları hâline getiren tüm öğretilerde bu durum görülür. Bu gibi yaşama tat getirenlere ulaşılamadığında ise melankolik hâller

gözlemlenir. Hülasa, kişinin bu duruma düşmesine kendi hatasının neden olacağı sonucuna varabiliriz. Kierkegaard, estetik çeşitlilikten uzak durulması gerektiğini ve kişinin kendisine hakim olup sonsuz yönünü bulmasının uygun olduğunu söyler. Böyle bir durumda hayatın tadı çıkarılırken keyif söz konusu olsa bile eğlencenin kendisi için dışsal şartlar gereklidir. Bu dışsallık devreye girdiği sürece kişi keyifli olabilir fakat kendisi olamayacaktır...

Aristo da dışsal şartlar dış erdemler olarak geçer ve insanın mutluluğa erişmesinde çok büyük etkileri olduğunu hatta kişinin elde edilebilir erdemlerin tamamına sahip olsa dahi aynı şartlarda olan başka biri dış erdemlere sahip olmakla onun her zaman önünde olur, der. Kierkegaard'tan farkı olarak Aristo'nun bahsettiği dış erdemler ona göre doğanın verdiği bana göre ise Tanrı'nın verdiği varoluşun artı değerleridir. Mesela çok iyi bir ailede veya zengin bir ailede ya da bir filozofun çocuğu olmanız gibi sizin hazır bulduğunuz erdemlerdir... Yazımı bir film üzerinden yazmayı düşünmüştüm, bu film Şener Şen'in başrolde oynadığı "*Muhsin Bey*" idi. Fakat yazımı hazırlama sürem darlığından dolayı bunu yapamadım. Tam olarak anlattıklarımı karşılamasa da oradan misaller vererek durumu görselleştirmek daha etkili olabilirdi. Ahlâksal yaşama örnek olabilecek yapısıyla kendi dünyasını oluşturan insanlardan çok çiçekleriyle konuşan ve anlaşılan Muhsin Bey'in son sahnelerde, intihar etmeye giderken bile para kutusunu yanına alan, öldüğünde paraların üzerine yağmasını isteyen Ali Nazik'in *-ağam kusura bakma, kendimi kurtarmam lazımdı-* sözüne karşılık: "*kurtardın mı bari*" sözü filmin anlatmak istedikleriyle birlikte üzerine düşünülmesi gereken sözlerdir. Ahlâksal her zaman ne kadar zor olsa da insana göre değil, insan gibi davranmaya çalışır. Ahlâksallar güzel bir dünyanın varlığını sağlayabilmek için gerçekte ve düşlerinde sürekli olarak çalışan emekçilerdir, onlara karşı samimi ve dürüst olun. Hakikaten en iyi yolu bulmak, en kötüsünü bulmaktan çok daha kolaydır...

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev.: Saffet Babür, Ankara, 2015.
- Kierkegaard, Søren, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*, çev.: Süha Sertabiboğlu, İstanbul, 2013.
- Kierkegaard, Søren, *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi*, çev.: İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul, 2013.
- Kierkegaard, Søren, *Kaygı Kavramı*, çev.: Türker Armaner, İstanbul, 2017.
- Kierkegaard, Søren, *Korku ve Titreme*, çev.: Ebru Çalışkan, İstanbul, 2013.
- Kierkegaard, Søren, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, çev.: Mukadder Yakupoğlu, Ankara, 2017.
- Kierkegaard, Søren, *Felsefe Parçaları Ya Da Bir Parça Felsefe*, çev.: Doğan Şahiner, İstanbul, 2017.
- Kierkegaard, Søren, *Kendinizi Sevmeyi Unutmayın*, çev.: Emre Murat Bozer, İstanbul, 2017.
- Özlem, Doğan, *Etik: Ahlak Felsefesi*, İstanbul, 2015.
- Platon, *Devlet*, çev.: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, İstanbul, 2017.
- Rand, Ayn, *Ego: Hayatın Kaynağı, Manası ve Haysiyeti*, İstanbul, 2007.